

Rahoitustoiminnan vakaudesta finanssivetoisessa maailmassa

Taisto Kangas, Anders Kjellman ja Risto Tainio

Oli aika, jolloin pankit näyttivät erinomaisia tuloksia ja sitten yllättäen räjähtivät kuin atomipommi. Oli vaikea edes jälkeenpäin ymmärtää, mitä todella tapahtui. Se oli ydinvoimalle ominaisia piirteitä sisältävän rahoituksen (nuclear finance) alku. Tässä kirjoituksessa kuvailemme ja analysoimme rahoitustoiminnan kriisiytymistä pankkimaailman monimutkaisessa todellisuudessa. Väitteemme ponnistavat liikkeenjohdon kokemuksista luotto-markkinoiden taloustieteessä. Artikkelin tavoite on muistuttaa edellisistä pankkitoiminnan luotonannon kriiseistä sekä tuoda esiin näkyvissä olevia vakaan rahoitustoiminnan uhkakuvia ja mahdollisia ratkaisuja.

Reinhart ja Rogoff (2009) totesivat, että kriisejä on erilaisia, mutta ne ovat myös samankaltaisia. Ne ovat itse aiheutettuja, mutta myös sellaisia, joihin voidaan ennakkoon varautua. Monet kriisit uhkaavat kansantaloudessa vakaata yritys- ja pankkitoimintaa. Kriisit voivat myös olla pankkitoimijoista riippumattomia: Covid-19 kriisi, valtioiden velkaantuminen, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, Islannin tulivuoren purkaukset jne.

Yli kolme vuosikymmentä pankkitoimintaa seuranneina ja pankkikriisin kokeneina päädyimme Aalto yliopiston työryhmän kirjoittamassa kirjassa *Nuclear Finance. Bank Management in Disruption* (Kjellman, Kangas ja Tainio 2021) määrittelemään tämän päivän rahoitustoiminnan sisältävän ydinvoimalle ominaisia elementtejä (*nuclear finance*). Pankin johtamista voidaan kuvata ydinteknologiaan liittyvän metaforan avulla prosessina, jossa on epävarmoja,

herkästi räjähtäviä ja suurta tuhoa aiheuttavia elementtejä.

Erilaiset häiriöt pankkitoimintaa ympäröivässä yhteiskunnassa johtavat usein negatiivisiin ketjureaktioihin. Tästä olemme saaneet kokemusta Suomen 1990-luvun pankkikriisin ja vuoden 2008 finanssikriisin yhteydessä. Molemmat rahoituskriisit syntyivät ja toteutuivat samankaltaisesti liiallisen ja nopean asuntotuotannon ja kiinteistörahoituksen markkinoilla.

Kuluvan vuosituhatosen finanssivetoisessa maailmassa monet yritykset ovat tulleet rahoitustoimintavetoisiksi ja monet pankit liiketoimintavetoisiksi. Näin perinteinen ja finanssivetoinen rahoitustoiminta ovat kytkeytyneet toisiinsa entistä tiiviimmin. Kirjoituksemme päätaavoitteena on muistuttaa edellisistä pankkitoiminnan luotonannon kriiseistä sekä tuoda esiin eri kriisien päällekkäisyyden ja niiden samanlainen vaikutus rahoitussektoriin. Toisena ta-

KTT Taisto Kangas (taistovkangas@gmail.com) on entinen pankinjohtaja, VTT, MA(econ) Anders Kjellman (anders.kjellman@ha.ax) on yliopettaja, Högskolan på Åland, ja KTT Risto Tainio on professori emeritus.

voitteena on esittää vastaus kysymykseen, miten 6M-mallin avulla voidaan varautua seuraaviin kriiseihin. Kjellman, Finne, Kangas ja Tainio (2022) toteavat, että pankkitoiminnan resilienssi on monimutkainen ryhmätöprosessi. Pankkitoiminnan resilienssi tarkoittaa kykyä ennakoita, valmistautua, reagoida ja mukautua muutoksiin, selviytyä niistä ja menestyä. Se ulottuu riskienhallinnan lisäksi kokonaisvaltaisempaan näkemykseen pankkien selviytymisestä.

Olemme ajautuneet Venäjän Ukrainaan kohdistaneen hyökkäyssodan seurauksena energiakriisiin, kasvavaan inflaatioon ja kasvavien korkojen ongelmaan. Tuomme esiin rahoitustoiminnan uhkakuvia ja mahdollisia pankeille sopivia ratkaisuja. Laman (ja pankkikriisin) todennäköisyys kasvaa heikentäen talouskehitystä, lisäksi konkurssreja ja työttömyyttä. Tähän kaikkeen ei ole kovin hyvin varauduttu pankkitoimialalla eikä ylipäätään koko kansantalouden tasolla. On syntynyt yhteiskunnallinen vaara, kun uusien huoneistojen myyntihinnat ovat korkealla ja valtaosa vanhasta kasvukeskusten ulkopuolella olevasta asuin- ja kiinteistökannan hinnasta murenee vähäisen kysynnän takia. Kohoava inflaatio ei myöskään 'hoida' tänä päivänä velallisen luottoja, koska palkat ja tulot eivät kohoa samassa tahdissa hintojen kanssa.

1. Pankkitoiminta ja organisaatioiden monimuotoisuus

Professori Panu Kalmi tarkasteli virkaanastujaisluennossaan organisaatioiden monimuotoisuutta pankkisektorin vakauden lähteenä (Kalmi2012). Hänen mukaansa pankki pyrkii luotonannossaan toimimaan kaikissa tilanteissa asiakkaan edun mukaisesti. Näin se ei toimi ai-

noastaan silloin, kun pankin on pakko niin tehdä. Asiakkaat vastaavasti pyrkivät parhaansa mukaan suoriutumaan kunnialla lainan takaisinmaksusta. Muun tyyppinen toiminta olisi eettisesti kyseenalaista. Hän kutsuu tätä perinteiseksi luottamukseen perustuvaksi pankkitoiminnan malliksi (Kalmi 2012, 15). Rahoituskriisit ovat tuoneet esiin, että merkittävä osa pankkien ja asiakkaiden luottamukseen perustuvista toimenpiteistä ei sovellu luottamukseen perustuvaan pankkitoiminnan malliin.

Varsinaisen pankkitoiminnan toimijoita ovat asiakkaat, pankin omistajat/hallinto, pankinjohtajat ja rahoitusalan tarkastusviranomaiset, jotka voivat vaikuttaa pankin organisaation suorituskykyyn. Pankin organisaation monimuotoisuus ja vakaus syntyy ja toteutuu näiden toimijoiden eriaikaisten ja/tai samansuuntaisten toimenpiteiden kautta. Tässä kirjoituksessa pyritään vastaamaan siihen, miten rahoitustoiminnassa toimijoiden toimenpiteet vaikuttavat ja pyrkivät saamaan aikaan luottamukseen perustuvan luotonannon. On myös kysyttävä, voidaanko pankkien organisaatioiden monimuotoisuuden kautta ja sen avulla pankkikriisejä selittää ja pankkitoimintaa vakauttaa.

Kirjoittajien mukaan pankkitoimijoiden itsekkyys on lisääntynyt sekä 1990-luvun pankkikriisissä että 2008 finanssikriisissä. Luottamus pankkitoimijoiden välillä ei ole täysin palautunut rahoituskriisejä edeltävälle tasolle. Asiakkaiden pankkeihin kohdistuvaa luottamusta heikensi pankkien harjoittama epämääräinen luottoehtojes esittely asiakkaille erityisesti vuoden 2008 finanssikriisin yhteydessä. Yhdysvaltalaiset pankit myivät asiakkailleen ns. subprime-asuntoluottoja, jonka jälkeen ne yhdessä muiden lainojen kanssa arvopaperistettiin ja myytiin edelleen markkinoille (Kalmi 2012, 16). Myös 1990-luvun pankkikriisin aikaiset pankkien to-

teuttamat asuntoluottojen yksipuoliset korkojen korotukset heikensivät asiakkaiden luottamusta. Vastaavasti pankkien luottamusta asiakkaita kohtaan heikensi tallettaja-asiakkaiden aktivoitunut talletusten kilpailuttaminen korkosääntelyn päätyttyä vuonna 1991 (Kangas 2006, 101).

Vaikka pankkitoiminnan kriisialtiuden sanotaan perustuvan pankin vapaaehtoiseen toimintapoliittiseen valintaan, niin riskeistä monet ovat kuitenkin pankkitoiminnan institutionaalisessa kehikossa pankkien liiketoimintaan ”annettua”. Pankki voi vaikuttaa omiin operatiivisiin riskeihinsä ja hallintoon, mutta ei korkotasoon, valuuttakursseihin eikä kansantalouden toimivuuteen. Ainoastaan maan hallitus, keskuspankki ja pankkiviranomaiset voivat näihin vaikuttaa. Jokaisen toimijan on kuitenkin sopeutettava tavoitteensa ja sopeuduttava vallitsevaan tilanteeseen pankkitoiminnan eri areenoilla turvatakseen liikkumavaransa (Kangas 2006, 104).

Ovatko rahoitusmarkkinat ja pankkien luotonanto edelleen keskeisessä roolissa kriisien synnyttäjinä? Kirjoittajien kokemuksen mukaan keskeistä on tarkastella erityisesti markkinoilla toimivien luotonantajien ja luotonottajien toimenpiteitä kriisien yhteydessä. Subprime-luotonanto perustui huijausta lähentelevään toimintaan. Tätä näkemystä tukee Laurence Kotlikoffin (2010) teos ”Jimmy Stewart is Dead”. Hänen mukaansa pankkiirit ajavat vain omaa ja osakkeenomistajien etua, joten pankit nykyisessä muodossa voitaisiin lakkauttaa. Elokuviissa on sankarinsa, mutta kaikissa rahoituskriiseissä on kirjoittajien kokemukseen perustuen usein myös konnia. Islannin tulivuorten purkaukset tammikuussa 2024 osoittavat, että kriiseihin voidaan myös varautua ja valmistautua.

Rahoitusmarkkinoiden ja alustatalouden tekijöiden monimutkaisuus, laajuus, nopeus ja

herkkyys ovat voimistuneet kuluneen kymmenen vuoden aikana. Ydinaseille ominaiset reaktiot voivat käynnistyä ilman selvää varoitusta eri tasoilta. Vaikka pankkien toimintoihin liittyvä räjähdysherkkyys on ollut ennakoitavissa, pankkiirien ja poliitikkojen on ollut vaikea tätä havaita. Koronaviruksen syntyä, Venäjän vuonna 2022 tai Hamasin vuonna 2023 aloittamia hyökkäyssotia ei voitu ennakoita.

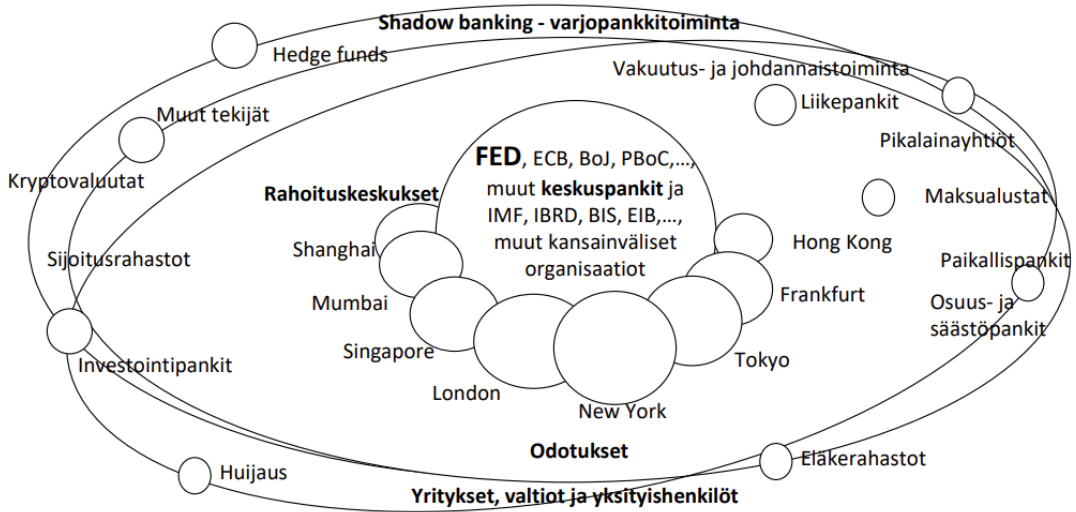
Haluamme kirjoituksessamme tuoda esiin tilannekuvan siitä, millainen finanssivetoinen maailma tällä hetkellä on (Kuvio 1). Meidän tulee tarkastella samanaikaisia ja eritasoisia kriisejä globaalilla, valtioiden, yhteisöjen, yritysten ja yksilöiden tasoilla. Keskinäistä luottamusta horjuttaa ja epävarmuutta lisää rahoitusmarkkinoiden monimuotoisuuden lisääntyminen. Eri-laiset häiriöt pankkitoimintaa ympäröivässä yhteiskunnassa johtavat usein negatiivisiin tai positiivisiin ketjureaktioihin liittyen usein luotonantopäätäksiin.

Mitä *nuclear finance* ja finanssivetoisuus tarkoittavat ja miten ne ilmenevät käytännössä? Määrittelemme ”nuclear financen” rahoitusvetoiseksi prosessiksi, jossa on epävarmuustekijöitä, jotka voivat räjähtää hetkessä tuhoisilla (tai myönteisillä) seurauksilla; usein vasta jälkeensä tajuaamme mitä todella tapahtui. Sekä negatiiviset että positiiviset odotukset voivat välittömästi aiheuttaa nopean ketjureaktion. Tässä suhteessa määrittelemme ydinrahoituksen eri tavalla kuin Sharpe (1993). Näemme ydinrahoituksen viitenä riskialtiuden tasona alkaen 1) yksilötasosta, 2) rahoituslaitostasosta, 3) globaalista makrotalouden tasosta ja 4) tasosta, joka liittyy teknologian kehitykseen ja/tai 5) petokseen. Ydinvoiman kaltainen taloudellinen reaktio voi ilman selkeää varoitusta alkaa millä tahansa näistä viidestä tasosta tuhoisin seurauksin. Esim. yksilötasolla voit menettää ”suuren

osan” taloudellisista resurssista lukuisten syiden vuoksi, kuten tietoverkkorikollisuuden, identiteettivarkauden, takavarikoinnin, sodan,

konkurssin jne (Kjellman, Kangas ja Tainio 2021, 5).

Kuvio 1. Maailmanlaajuiset rahoitus- ja pankkimarkkinat muuttuvat ja niiden voidaan kuvata sisällyttävän ydinvoimalle ominaisia elementtejä (nuclear finance).

Lähde: Kjellman, Kangas ja Tainio (2021)

Maailmanpankki ja IMF ovat vuosikymmenten ajan varoittaneet Kiinan korkeasta velkaantumisesta. Samaan aikaan yliarvostetut osakkeet, johdannaiset tai muut rahoitusinstrumentit Yhdysvalloissa, EU:ssa tai Japanissa voivat sekunnin murto-osassa käynnistää uuden taloudellisen romahduksen kuten subprime-kriisin. Toinen esimerkki on, kun maailma asetettiin karanteeniin vuoden 2020 koronaviruksen (tai COVID-19:n) aikana ja sitä seurasi rahoitusmarkkinoiden romahdus. Vuoden 2020 koronaviruksen aiheutti syvän pudotuksen osakemarkkinoilla ympäri maailmaa. Etenkin pankkien osakkeet putosivat, 25 %–75 % vuoden 2020

ensimmäisen neljänneksen aikana (Kjellman, Kangas ja Tainio 2021).

Varjopankkimarkkinat (*shadow banking*) luotiin Yhdysvalloissa 2000-luvun alkuvuosina. Varjopankkitoiminnassa riskialttiit varat pidetään pankin taseen ulkopuolella. Näin toiminnassa on uhkakuvia, joista ei tiedetä, koska niistä ei ole dataa. Käytännössä luotonanto-oikeus on myös siirtynyt suurelta osin pankeilta tavantoinnattajille ja yksittäisille sijoittajille. Kaikki tämä lisää rahoitustoiminnan riskejä, luotonannon epävarmuutta ja pankkien (yritysten) taseiden haavoittuvuutta.

2. Luottamus ja luotonanto pankkitoiminnan ydinalueena

Toteamme, että pankkitoiminnan perusta on luottamus. Vaikka talouden voimakkaat suhdannevaihtelut saavat usein alkunsa rahoitusmarkkinoiden toiminnan häiriöistä, sujuva toiminta edellyttää osapuolten keskinäistä luottamusta (Kalmi 2012, 19). Luotonanto on perinteisesti ollut pankin liiketoiminnassa tärkeintä ja organisaation sisällä arvostetuinta toimintaa. Päätökset nojautuvat asiakkaan ja pankinjohtajan välillä (kasvotusten) tehtyyn luottopäätökseen, mikä ilmentää heidän välistään luottamusta. Näin ollen voidaan väittää, että pankin keskeiset organisaatiomuutokset ja monimuotoisuus konkretisoituvat ja toteutuvat pankin luotonanto-organisaatiossa.

Kirjoittajien mukaan keskeistä on tarkastella rahoitusmarkkinoilla toimivien yleispankkien liiketoiminnassa luotonantoa. Eräs ongelma Kalmin (2012) mukaan on institutionaalinen isomorfismi. Tällä tarkoitetaan pankin johdon pyrkimystä imitoida toimialan ihailluimpia käytäntöjä, riippumatta siitä, ovatko ne yhteensopivia pankin oman toimintalogiikan kanssa (Ory, de Serres ja Jaeger 2011). Kuusterän (1995) mukaan erityisesti suomalaiset säästöpankit 1980-luvun lopulla toimivat näin. Yhden kirjoittajan kokemuksen mukaan kaikki pankkiryhmit pyrkivät liiallisessa luotonannossaan imitoimaan toisiaan (Kangas 2006). Ongelma tulee Kalmin (2012, 18) mukaan esiin myös siinä, miten kansainvälisillä pankkitoimintaan liittyvillä päätöksillä, kuten Basel II ja Basel III -normeilla, voidaan luotonantoon vaikuttaa. Hän toteaa, että yhdenmukaisella sääntelyllä saadaan aikaan eri pankkiryhmiä toiminnan yhdenmukaisuutta, mikä kaventaa osaltaan organisaatioiden monimuotoisuutta.

3. Luotonantoprosessin sisältö ja ulottuvuudet

Käsitteenä pankin luotonantoprosessi määritellään tässä konkreettisenä kolmivaiheisena ja kolmiulotteisena kolmen toimijaryhmän toteutamana tapahtumana, jossa eri vaiheita ja toimijoita ovat: (a) luottohakemus/luotonhakija (luoton kohde, ehdot, vakuudet), b) luottopäätös/pankinjohtaja ja c) luoton nostaminen/luoton takaisin maksaminen tai periminen/viranomaisen (Kangas 2006, 191).

Luotonantoa tulee tarkastella keskeisenä osana pankkitoimintaa ja pankkitoiminnan riskejä, jotka luokitellaan seuraavasti: luottoriskit, likviditeettiriskit (rahoitusriski), korkoriskit, markkinariskit, valuuttariskit, oman pääoman riittävyys (*capital tai solvency risk*) ja operatiiviset riskit (katso esim. Bessis 1998, 5–15). Luotonantoon vaikuttavat pankin ulkoiset ja sisäiset tekijät: toiminta-ympäristön kysyntä- ja kilpailutilanne, talouspolitiikka ja kansantaloudelliset tekijät, viranomaisten ohjeet sekä pankin rahoitus- ja toimintastrategia sekä luotonanto-organisaation operatiivinen toiminta.

Pankin johdon on luottopäätöksessään huomioitava, että yrityksen (myös pankin) taseessa kaikki konkretisoituu erityisesti maksuvalmiuden ja vakavaraisuuden suhteen. Ei liene toista toimialaa, jossa perustoiminta kytkeytyy niin pitkäaikaiseen epävarmuuteen kuin pankin luotonannossa. Asiakas hoitaa luottoaan 10–15 vuoden aikana jokaisena hoitokuukautena. Luotonannon ”huumassa” virhe on usein siinä, että se on ”tehdasmaista liukuhihnatoimintaa”, vaikka itse asiassa se on aina yksittäinen toimenpide, ei prosessi. Luoton takaisinmaksu on prosessi.

Luotonantoon liittyy ainoastaan (epävarma) lupaus takaisinmaksusta. Pankki joutuu tekemään luottopäätöksen rajoittuneen rationaali-

suuden vallitessa, jolloin kaikkia valintoja eikä valintojen seuraamuksia voi tietää (ks. Browne 1993, 23). Luottomarkkinat eivät ole markkinat sanan tavanomaisessa merkityksessä, vaan ns. sopimusmarkkinat (Kanniainen ja Stenbacka 1996, 4). Vaikka pankit markkinoivat luottoja asiakkailleen, luottoa eli varsinaista velkakirjaa ei voi myydä velalliselle, sillä ”kaupan kohde”, velkakirja säilyy aina velan voimassa ollessa luotonantajalla toisin kuin subprime-kriisin yhteydessä, jolloin pankit myivät luottoja toisille pankeille. Luottamukseen perustuvassa pankkitoi-

minnassa velallisen tulee tietää, kenen hallussa hänen velkakirjansa on.

Kun pankinjohtaja tekee luottopäätöksen hetkellä T_0 , se voi olla hyvä/oikea sekä pankille että asiakkaalle. Sama päätös voi olla tulevaisuudessa T_1 edelleen hyvä asiakkaalle, mutta huono pankille, vaikka se oli hetkellä T_0 hyvä myös pankille. Pankin on aina huomioitava luottopäätöksen pitkäaikainen vaikutus pankin vakavaraisuuteen ja tulokseen (ks. Kjellman, Kangas ja Tainio 2021, 76). Pankin organisaatiossa pitkävaikutteisen päätöksenteon taito on tärkeä.

Taulukko 1. Pankinjohtajan tekemä luottopäätös hetkellä T_0 ja sama päätös tulevaisuudessa T_1 .

	Aika	Asiakkaan luotonhakemus ja prosessi	
		To (nyt)	T1 (tulevaisuudessa)
Pankin luottopäätös	T_0	hyvä/oikea	huono/väärä
	T_1	huono/väärä	hyvä/oikea

Tärkein peruste rahoituksen välittäjien ja pankkien olemassaololle rahoitusmarkkinoilla on niiden kyky ja mahdollisuus analysoida luotonottajan luottokelpoisuutta (Murto 1993, 7). Luottihakemusta arvioivan pankin tehtävä on ratkaista informaatio-ongelma muodostamalla kokonaisarvio hankkeesta ja ottamalla kantaa siihen, millä riskin todennäköisyydellä luottopäätös tulee olemaan oikea ja millä väärä. Pankinjohtajan päätehtävää luotonannossa, luotonhakijoiden arviointia ja yritysten valvontaa, voidaan kutsua yleisnimikkeellä ”monitorointi”. Käytännössä luottihakemusten arviointi voi olla tapauskohtaisesti nopeaa. Suurhankkeiden tapauksissa tarvitaan kuitenkin yritystutkimusta.

Luottihakemusten käsittelyssä (monitoroinnissa) pankinjohtajalla on kaksivaiheinen päätöksenteon ongelma: luotonhakijoiden arviointi

ja luottoehdot (ks. Kanniainen ja Stenbacka 1996, 7–8,15). Pankit voivat hallita luottotappioriskiä valikoimalla luottoasiakkaat. Luotonhakijoiden arvioinnissa tärkeä vaihe on asiakkaan kanssa tapahtuva luottoneuvottelu, jolloin asiakas ilmoittaa luoton käyttötarkoituksen, määrän ja takaisinmaksuajan. Tällöin asiakas voi harhauttaa pankkia. Neuvotteluhetken molemminpuolinen luottamus ja avoimuus ovat luottopäätöksen käsittelyn perusta. Kriisiytyvän toimialan yritysluoton päätöksentekotilanne onkin pankinjohtajalle usein vaikea: ”Mikä yritys saa luottoa – mikä saa kielteisen päätöksen?”

Luottoehdot voivat sisältää riskejä sekä hinnoittelussa että vakuuksissa. Luottihakemusten ja niihin sisältyvien riskien arvioinnissa voi syntyä kahdenlaisia päätösvirheitä. Hanke voidaan arvioida ”kultajyväksi”, vaikka se itse asiassa

olisikin mätämuna. Voidaan päätellä myös toisella tavalla. Hanke voidaan arvioida mätämunaiksi, vaikka se olisi toteutuessaan todellinen kultajyvä (Kanniainen ja Stenbacka 1996, 11). Luotonantoon liittyy luottopäätöksen kahden virhemahdollisuuden ja luottihakemukseen liittyvien kahden päätösongelman (luotonhakijoiden arviointi ja luottoehdot) lisäksi pankin tekemä mahdollinen virhe luottoasiakirjojen sisällössä. Pankkien on vaikea hallita luottojen riskejä pelkästään hinnoittelun avulla.

4. Luotonannon kriittiset vaiheet

Luotonanto-organisaation operatiivinen toiminta luotonannossa ei voi perustua yhden henkilön päätöksentekoon. Luottopäätöksen hyväksyminen on pankille optio, jonka lunastamisen ajankohtaa pankin on mahdollista harkita. Oleellista on kysyä, miten luottopäätös muuttaa pankin luottosalkun riskejä (Kanniainen ja Stenbacka 1996, 14). Toisin sanoen kysymys on siitä, rahoitetaanko luotot asiakkaiden talletusvaroilla ja/tai pankin omalla velalla, jolloin pankki velkaantuu rahoitusmarkkinoilla. Asiakkaan talletukset ovat perinteisesti olleet tärkeä luotonannon peruste sekä pankille että asiakkaalle. Asiakkaalle talletukset antavat voimaa ja valtaa pankkiin ja luoton hinnoitteluun (vrt. Mörttinen 1997, 3), koska asiakas lainaa tällöin ”omia” varojaan. Pankin maksuvalmiusvaikeuksien aikana tämä on pankin rahoituksessa rasite ja uhka. Teoriassa on helppo määritellä, minkälaiselle asiakkaalle luottoa voidaan antaa. Käytännössä ei ole! Sen lisäksi, vaikka pankin luotonanto olisi oikeutettua ja laillista, se voi olla liiallista pankin taserakenteen ja vakavaraisuuden vaarantuessa.

Pankkikriisissä luottoekspansion synnyttäneet tapahtumat ovat monien – pientenkin – asi-

oiden summa. Tapahtumat ovat usein erillisiä, eivätkä ne aina ole prosessimaisia. Makrotason onnettomuus toteutui mikrotason toimenpiteiden seurauksena (Kangas 2006).

5. Miten tulee varautua seuraaviin vuosiin?

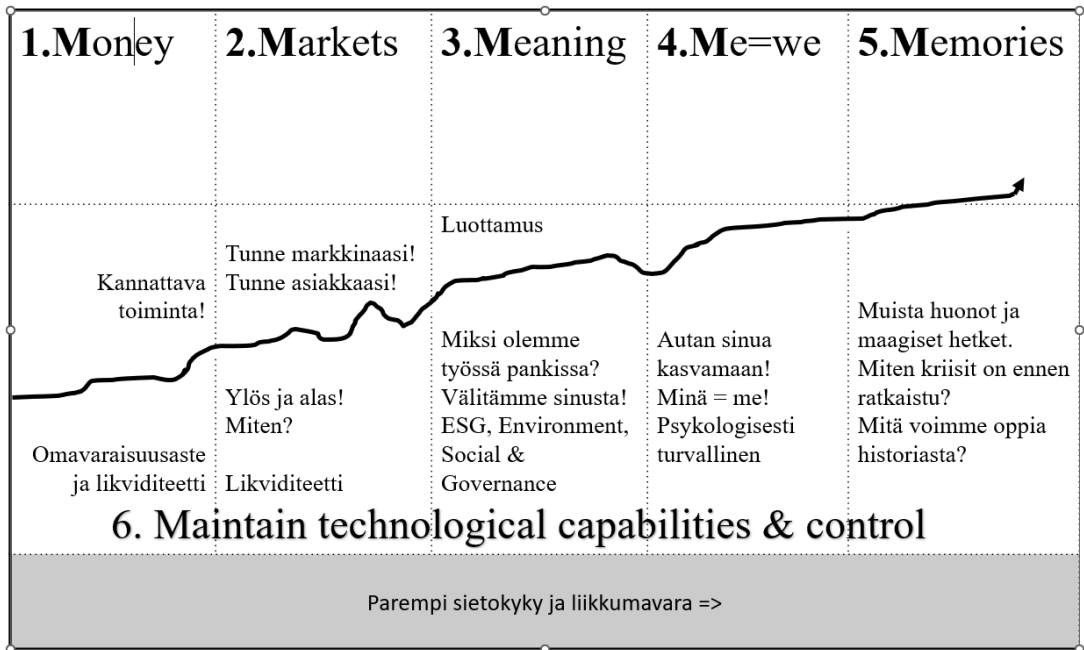
Irving Fisher (1933) totesi jo vuonna 1933 suuren romahduksen jälkimainingeissa, että kaikille suurille talouskriiseille on tyypillistä liiallinen velkaantuminen ja siitä seuraava deflaatio. Myös nykyisen kriisin syntyä, vikoja ja korjaavia toimenpiteitä voidaan tarkastella velkaantumisen näkökulmasta. Aikaisempien kriisien kokemusten perusteella neuvomme kohdistetaan ensiksi pankeille: asuntotuotannon liiallinen rahoitus nostaa asuntojen hintoja ja lisää hallitsematonta velkaantumista. Huolestuttavin neuvo voimakkaasti velkaantuneen asunnon omistajalle on: inflaatio ei tuo seuraavina vuosina lisätuloa kalliimman koron ja kasvavien asuin- ja energiakustannusten hoitoon. Asuntojen hoitokulut eivät yleensä laske ainakaan nopeasti. Energiakustannukset kasvavat voimakkaasti erityisesti pinta-alaltaan ja kuutioiltaan liian suurissa, viime aikoina rakennetuissa omakotitaloissa.

Miten tulee varautua seuraaviin vuosiin? Kjellman, Finne, Kangas ja Tainio (2022) toteavat, että pankkitoiminnan resilienssi on monimutkainen ryhmätyöprosessi. Pankkitoiminnan resilienssi tarkoittaa kykyä ennakoida, valmistautua, reagoida ja mukautua muutoksiin, selviytyä ja menestyä. Se ulottuu riskienhallinnan lisäksi kokonaisvaltaisempaan näkemykseen pankkien selviytymisestä. Kjellman, Kangas ja Tainio (2021) tutkivat keskeisiä tekijöitä, jotka rakentavat pankkien selviytymistä, sietokykyä ja kestävyyttä. Käytimme pääasiassa kvalitatiivi-

sen tutkimuksen lähestymistapaa adaptiivisella tutkimussuunnittelulla, eli kysyimme pankkiireilta ja analysoimme omaa ja muiden pankkikokemusta. Löytääksemme pankkiireille käytökelpoisen mallin kehitimme 6M-mallin resilientin pankkitoiminnan taakse: 1) *Money* (riittävästi omapääoma, 1/10 taseesta), 2) *Markkinaymmärrys*, 3) *Meaning*, eli merkitys ja hyvä johtaminen, 4) *Minä = me*, 5) *Memories*, eli muista huonot ja hyvät hetket ja 6) *Maintain technological*

capabilities and control, eli pankkialustan hallinta ja omistus. 6M-malli voi olla pankinjohtajan päivittäinen ohjekirja, joka muistuttaa häntä rahoitusalan liikkeenjohtamisen perussäännöistä. Hänen on muistettava luotonannon ja siihen liittyvän ajan (T_0 ja T_1) merkitys kaikkina aikoina liikkeenjohdossaan. Yksi tärkeä opetus on, että ESG, arvojohtaminen ja merkitys ovat tärkeitä tekijöitä hyvän pankkitoiminnan takana.

Kuvio 2. Pankkien resilienssin pääkomponentit eli 6M-malli pankkien menestystekijöistä.

Lähde: Kjellman ym. (2022)

Suomalaiset pankit näyttävät viime aikoina saavuttaneen erinomaisia tuloksia. Vakavaraisuusaste omavaraisuusasteella mitattuna, eli oma pääoma suhteessa taseeseen, on edelleen matala, noin 5 % parhaimmissa suomalaisissa pankeissa. Tutkimme maailman parhaiten suo-

riutuvia pankkeja ja huomasimme, että kestävät, resilientit pankit pitävät todellisen omavaraisuusasteensa noin 10 prosentissa. Tämä on kärkeä arvio. Liiallisella pääomittamisella voi toki olla myös haittapuolia. Kuitenkin 5 %:n bruttokansantuotteen lasku on varsin yleinen ilmiö

modernin historian aikana. Siksi olisi suositeltavaa, että Euroopan keskuspankki ja Suomen Pankki alkaisivat kehittää uuden tyyppisiä pääomasijoituslainoja, jotka voitaisiin laskea oman pääoman osaksi (Kjellman, Finne, Kangas ja Tainio 2022).

Säästöpankkien johtajat Sven-Erik Kjellman ja Kari Iso-Markku esittelivät vuonna 1990 uuden pankkilainsäädännön ja pääomasijoituslainat, jotka voitiin laskea osaksi pankkien omaa pääomaa. Kjellman totesi, että 40 miljardia markkaa olisi riittävä summa. 1990-luvun laman aikana Suomen Pankki siirsi viimeisenä turvaverkkona (*lender of last resort*) toimimisen vastuun Suomen hallitukselle, joka kykeni myöntämään vain 8 miljardia markkaa uusia pääomasijoituslainoja pankkijärjestelmälle. Loppu on historiaa, työttömyys nousi 20 prosenttiin ja bruttokansantuote laski yli 11 % 1990-luvun laman aikana. Jälkikäteen on helppo väittää, että Suomen pankkijärjestelmällä ei ollut riittävästi pääomaa, jota olisi voitu käyttää vanhojen lainojen uudelleenrahoittamiseen, puhumattakaan uusien yrityslainojen myöntämisestä. Jo silloin elimme rahoitusvetoisessa maailmassa, ja monet liiketoiminnat Suomessa pysähtyivät tuoreen pääoman puutteen vuoksi. Vuonna 1923 J.K. Paasikivi (2000, 61) totesi, että ”Pankit ovat ne kanavat ja valtimot, joita myöten veri juoksee ja joita ilman ei elämä ole mahdollinen ja jotka ensiksi on saatava kuntoon, jotta nykyaikainen elämä voisi päästä kulkemaan.” Elämme nykyaikaista elämää, joten voimme väittää, että pankkialustat ja *fintech* vaikuttavat voimakkaasti jokaisen nykyihmisen elämään, jopa voimakkaammin kuin mitä voisimme ajatella.

Resilientin pankkitoiminnan kaikkien komponenttien kokonaisvaltaiseen käsittelyyn kuuluu hyvä eettinen ja moraalinen kompassi sekä

ymmärrys arvohallinnasta eli pankin toiminnan merkityksestä. Näin ollen pankkitoiminnan ymmärtäminen on entistä monimutkaisempaa. Mutta selvää on, että pankin tulee saavuttaa kestävä ja riittävä voitto. Tässä prosessissa on mukana monia toimintoja ja ammattilaisia. Kaikkien näiden komponenttien hallitsemiseksi 6M-malli toimii tarkistuspisteinä kestävänsä pankkitoiminnan takana: muista riittävä oma pääoma, likviditeetti, tunne markkinasi, tiimityö, pankkialustan hallinta, merkitykset sekä hyvät ja huonot muistot.

6. Loppusanat: rahoitustoiminta tarvitsee vakautta ja pankkiirit ’resilienssiä’

Pankinjohtajilta tulee vaatia korkeaa moraalialia, sillä pankinjohtajan työn ydin ja kulmakivi rahoitustoiminnassa on luottamus kaikkina aikoina. Pankinjohtajan työ ei ole itseohjautuvaa. On syytä olla huolissaan pankkiirien lyhyestä muistista ja riskien vähättelystä. Areenalta toiselle siirryttäessä pitää olla tietoa ja muistia, ei riskien vähättelyä. Tämän hetkessä finanssivetoisessa maailmassa on tärkeää muistaa historiaa ja panostaa myös asioihin, joita ei tiedä, kuten myös asioihin, jotka tuntee ja tietää.

Vaikka globaalit rahoitusmarkkinat ovat kuluneiden kolmenkymmenen vuoden aikana muuttuneet merkittävästi, ne pitävät edelleen sisällään tuttuja perusasioita. Kuten aina, yhä on olemassa lainanottaja ja lainanantaja, investoija ja rahoittaja. Perusprosessi rahoituksessa on edelleen, muodossa tai toisessa, velan syntyminen. Se on edelleen prosessi, jossa luotonottaja sitoutuu maksamaan takaisin luoton pääoman sekä koron lainanantajalle. Tämä sopimus varmistetaan tarpeellisilla vakuusjärjestelyillä

(Kjellman, Kangas ja Tainio 2021). Historia on osoittanut, että rahoitussektorilla, pankkiireilla, on lyhyt muisti ja että sillä on taipumus jatkuvasti vähätellä luottoriskien merkitystä (Galbraith 1993). Historian ja kokemuksen perusteella näyttää kyseessä ilmeisesti olevan ammattitaidottomuus.

Kirjoituksemme tavoite oli muistuttaa edellisistä pankkitoiminnan luotonannon kriiseistä sekä tuoda esiin näkyvissä olevia rahoitustoiminnan moninaisia uhkakuvia ja potentiaalisia ratkaisuja pankeille. Tässä tuodaan esiin luotonannon keskeinen rooli pankin johtamisessa sekä kriisissä että talouskasvun aikoina. Kirjoittajat ovat todenneet monien pankkitoimijoiden vannoneen toteutuneiden pankkikriisien jälkeen, ettei kriisi tule koskaan toistumaan. Olemme ajautuneet pandemian, velkaantumisen ja sodan seurauksena taantumaan, inflaatioon, valtioiden velkakriisiin ja kasvavien korko-

jen uhkaan. Euroopassa laman (ja pankkikriisin) todennäköisyys kasvaa heikentäen talouskehitystä lisäten konkurssseja ja työttömyyttä. Ratkaisuksi pankeille ehdotamme 6M-mallia resilientin pankkitoiminnan taakse. Yksi tärkeä opetus on, että ESG, arvojohtaminen ja merkitykset ovat tärkeitä tekijöitä hyvän pankkitoiminnan takana.

Tämän päivän pankinjohtaja tarvitsee työhönsä ´resilienssiä´ muistaa historian opetukset (huomioida To ja T1) sekä kykyä arvioida valmiuttaan ja vastuutaan muutoksen hallintaan ja johtamiseen. Tähän kuuluu myös hyvä eettinen ja moraalinen kompassi sekä ymmärrys arvohallinnasta (Kjellman, Finne, Kangas ja Tainio 2022). Tähän kaikkeen, kriisien moninaisuuden ja meistä riippumattomiin tekijöihin meidän kaikkien pankkitoimijoiden tulee varautua tämän päivän finanssivetoisessa maailmassa. □

Kirjallisuus

- Bessis, J. (1998), *Risk Management in Banking*, John Wiley & Sons, Chichester.
- Browne, M. (1993), *Organizational Decision Making and Information*, Ablex, Norwood.
- Galbraith, J.K. (1993), *A Short History of Financial Euphoria*, Whittle Direct Books, Knoxville, TN.
- Fisher, I. (1933), The Debt-Deflation Theory of Great Depressions, *Econometrica* 1, 337–357.
- Kalmi, P. (2012), “Organisaatioiden monimuotoisuus pankkisektorin vakauden lähteenä”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 108, 15–18
- Kangas T. (2006), *Suomen pankkikriisin alueellinen ulottuvuus: Esseitä paikallisista toimijoista ja toteuttajista*, Helsinki School of Economics, Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, Helsinki.
- Kanniainen, V. ja Stenbacka, R. (1996), Pankkiteoria ja pankkikriisi. Onko mitään opittavissa?, Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitos.
- Kjellman, A., Kangas, T. ja Tainio, R. (2021, 2022), ”Nuclear Finance – Bank Management in Disruption”, Novum, London.
- Kjellman, A., Finne, T., Kangas, T. ja Tainio, R. (2022), ”Resilience in Banking”, *Journal of Economics and Finance Research* 1: 1–10.
- Kotlikoff, L.J. (2010), *Jimmy Stewart is Dead: Ending the World’s Ongoing Financial Plague with Limited Purpose Banking*, Wiley & Sons, Hoboken, NJ,
- Kuusterä, A. (1995), *Aate ja raba. Säästöpankit suomalaisessa yhteiskunnassa 1822–1994*, Otava, Helsinki.
- Ory, J.N., De Serres, A. ja Jaeger, M. (2011), “Have Co-operative Banks Lost Their Soul?”, International Cooperative Alliance Global Research Conference, Mikkelä 24.–27.8.2011.
- Murto, R. (1993), Pankkiluottojen hinnoittelu vuosina 1987–1992: Mikä meni vikaan?, Suomen Pankin keskustelualoitteita 4/93.
- Mörttinen, L. (1997), Bank Loan Pricing: Evidence from Finnish Savings Banks in 1987–1992. University of Helsinki, Economics Research Reports No. 73.
- Paasikivi, J.K., (2000).”Olen tullut jo kovin kiukkuiseksi. J.K. Paasikiven päiväkirjoja 1914–1934”, Toim. Kauko Rumpunen. Kansallisarkiston ystävät-Riksarkivets vänner ry.
- Reinhart, C.M. ja Rogoff, K.S. (2009), *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, Princeton.
- Sharpe, W. (1993), Nuclear Financial Economics, Stanford University Working Paper 1275, <https://www.gsb.stanford.edu/faculty-research/working-papers/nuclear-financial-economics>.